

บทความเรื่องที่

12

การศึกษาและพัฒนากการตลาดเกษตรอินทรีย์
ในจังหวัดกาฬสินธุ์

The Study and Development of Organic
Farm Marketing in Kalasin Province

ปนัดดา โปธินาม*
Panatda Phothinam

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., ประจำสาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ คณะบริหารธุรกิจ
มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาและพัฒนากลยุทธ์การตลาดเกษตรอินทรีย์ จังหวัดกาฬสินธุ์ กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง เป็นสมาชิกกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษชุมชนดอนสวรรค์จำนวน 18 คน ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐและชุมชน จำนวน 12 คน เก็บข้อมูลโดยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ตรวจสอบเครื่องมือโดยผู้เชี่ยวชาญประเมินผลตรวจสอบยืนยัน (Expert Verify) วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ผลการวิจัยพบว่า (1) การตลาดของเกษตรอินทรีย์ ด้านผลิตภัณฑ์ คือ ผักปลอดสารพิษซึ่งเป็นผักตามฤดูกาล และผักพื้นบ้าน การกำหนดราคาเป็นไปตามกลไกของท้องตลาด โดยกำหนดราคาเท่ากับผักที่ขายทั่วไปในท้องตลาด ช่องทางการจัดจำหน่าย มีนำการผักปลอดสารพิษออกจำหน่ายตามตลาดนัดชุมชน รวมทั้งออกร้านร่วมกับจังหวัดกาฬสินธุ์ การส่งเสริมการตลาด เป็นการประชาสัมพันธ์โดย สื่อท้องถิ่นชุมชน แผ่นพับ และการบอกต่อของผู้ที่มาศึกษาดูงาน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่าย (2) การพัฒนาตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ จากการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการในการหาแนวทางพัฒนาร่วมกันทำให้สมาชิกกลุ่มสามารถพัฒนาคุณภาพของผักปลอดสารพิษ และมีการบริหารกลุ่มที่มีศักยภาพเพิ่มมากขึ้น

คำสำคัญ : การพัฒนา; การตลาดเกษตรอินทรีย์; จังหวัดกาฬสินธุ์

Abstract

This research aims to study and develop organic farm market in Kalasin province. The sampled group was selected using a purposive technique that included 18 members of Donsawan organic plants group and 12 representatives from governmental and private sections. In-depth interview was used as a research instrument and verified by experts and collected data was analyzed through technique of Content Analysis. The results revealed that 1) organic marketing; in terms of products consisted of seasonal non-toxic vegetables and local vegetables; in terms of pricing based on marketing system, the pricing specification was equal to the general price in the market; in terms of sales distribution, organic products were brought to sale in the weekend market in the community as well as in collaborative shops of the province; in terms of marketing promotion, the public relation was manipulated via the uses of local media, brochures, words of mouth of those come visit the farm site and exchange knowledge among the organic networks. 2) In aspects of the development of organic farming market, an operational meeting was held to find potentials and joint paths for the development of organic products quality and the group management to have higher capabilities.

Keywords: Development; Organic Farm Marketing; Kalasin Province

บทนำ

ในอดีตที่ผ่านมาเกษตรกรไทยทำการเกษตรแบบหลากหลายและพึ่งพิงความสมดุล ตามธรรมชาติหรืออาจจะกล่าวได้ว่าคนไทยรู้จักทำเกษตรอินทรีย์มาตั้งแต่โบราณกาลแล้ว และสามารถพึ่งตนเองได้อย่างสมบูรณ์โดยใช้ทรัพยากรในพื้นที่และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องเนื่องกันมาจนได้รับการยกย่องจากนานาชาติว่าเป็นอู่ข้าวอู่น้ำของภูมิภาค แต่ในช่วงครึ่งทศวรรษที่ผ่านมากระบวนการเกษตรของไทยได้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามกระแสการเกษตรของชาติตะวันตก โดยปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-พ.ศ. 2509) จนถึงปัจจุบันแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 11 (พ.ศ. 2555-พ.ศ. 2559) ที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรให้มากขึ้น ดังนั้นจึงส่งเสริมการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอก เช่น ปุ๋ยเคมีสังเคราะห์ เครื่องจักรกลทางการเกษตร จัดหาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกร ฯลฯ และการผลิตได้ปรับเปลี่ยนจากการผลิตแบบหลากหลายเป็นการผลิตเพื่อการพาณิชย์และส่งออก ได้มีการขยายพื้นที่ทางการเกษตรโดยการบุกเบิกเข้าไปในที่เดิมซึ่งเป็นป่าไม้อุดมสมบูรณ์ไปด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ การเกษตรได้ถูกปรับเปลี่ยนโดยเน้นการผลิตพืชเชิงเดี่ยว (Mono Culture) เป้าหมายหลักเพื่อการส่งออก ป้อนสินค้าเกษตรสู่ประเทศอุตสาหกรรมและตลาดโลก (ศักดิ์ ศรีนิเวศน์. 2553 : 36)

แนวทางการพัฒนาดังกล่าวข้างต้นนั้น ดูเหมือนจะทำให้ประเทศมีความเจริญทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะการพัฒนาการเกษตรตามแนวทางของการปฏิวัติเขียวที่ต้องใช้เทคโนโลยีทันสมัยเพื่อเพิ่มผลผลิต แต่การพัฒนาดังกล่าวนั้นได้มีผลเปลี่ยนแปลงจากการที่ประเทศไทย ได้พึ่งตนเองในการเกษตรมาโดยตลอดไปสู่การพึ่งการนำเข้าและไม่สามารถพึ่งตนเองได้จนถึงทุกวันนี้ ในด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติประเทศไทยได้สูญเสียป่าไม้ไปถึง 110 ล้านไร่ในเวลาของการพัฒนาเศรษฐกิจที่ผ่านมา ส่งผลกระทบในทางลบ ทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมต่อประเทศไทยอย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลที่ปรากฏต่อเกษตรกรไทยต่อความยากจนสุขภาพอนามัยที่ไม่ดี และสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ คือ 1) ด้านการลงทุนและผลตอบแทน การเกษตรที่ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยต้องใช้สารเคมี

ทั้งปุ๋ยและสารกำจัดศัตรูพืช ซึ่งต้องนำเข้าจากต่างประเทศมีราคาสูงมากขึ้น ตามอัตราค่าเงินบาทที่อ่อนตัวตามลำดับ เมื่อเทียบกับเงินตราต่างประเทศ ทำให้เกษตรกรต้องจ่ายเงินเพิ่มมากขึ้น ราคาผลผลิตการเกษตรที่เกษตรกรขายได้ ไม่ได้สูงขึ้นตามสัดส่วนของราคา สารเคมีเพิ่มมากขึ้นเกษตรกรขาดทุนมากขึ้น และเป็นหนี้เพิ่มมากขึ้น 2) ด้านสิ่งแวดล้อมการเกษตร การใช้ปุ๋ยเคมีทำให้ดินมีสภาพความเป็นกรดสูงมากขึ้นทำให้ธาตุอาหารในดินไม่เกิดประโยชน์ต่อพืช การใช้ปุ๋ยต้องเพิ่มปริมาณมากขึ้นทุกปีเพื่อรักษาปริมาณผลผลิตให้ได้เท่าเดิม ศัตรูสร้างความต้านทานต่อสารเคมีกำจัดศัตรูพืชทำให้ต้องใช้สารเคมีปริมาณและความเข้มข้นมากขึ้น ศัตรูพืชเพิ่มชนิดและทวีความรุนแรงของการระบาดมากขึ้น เนื่องจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชทำลายความสมดุลตามธรรมชาติ และสารเคมีกำจัดศัตรูพืชทำลายสัตว์สิ่งมีชีวิตในธรรมชาติที่เป็นอาหาร เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา ฯลฯ 3) ด้านสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค เกษตรกรต้องได้รับพิษจากการสัมผัสโดยตรงจากการใช้สารเคมีที่เป็นพิษในไร่ นา และผู้บริโภคได้รับพิษจากการบริโภคผลผลิตที่มีสารพิษตกค้างในอาหาร ทำให้ป่วยไข้ พิการ และ 4) ด้านเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ สินค้าการเกษตรที่ส่งแก่ของประเทศได้รับการกีดกันจากประเทศผู้นำเข้า เนื่องจากมีสารเคมีตกค้างเกินกว่าปริมาณที่รับได้ ทำให้มีปัญหาสินค้าถูกกักกันที่จุดนำเข้าแล้วส่งกลับหรือถูกทำลาย ประเทศไทยต้องนำเข้าสินค้าที่เป็นสารเคมีการเกษตรปีละประมาณห้าหมื่นล้านบาท ทั้งที่มีปัจจัยการผลิตที่มีในประเทศทดแทนได้ดีและปลอดภัย รัฐต้องเสียงบประมาณในตรวจวิเคราะห์และควบคุมสารเคมีการเกษตรตามกฎหมายปีละหลายพันล้านบาท และรัฐต้องเสียงบประมาณในการรักษาผู้ป่วยไข้เนื่องจากสาเหตุของสารพิษตกค้างในอาหารและสัมผัสโดยตรงที่ไม่สามารถจะประเมินเป็นมูลค่าได้ (ณัฐกานต์ ไวยเนตร และคณะ. 2545 : 7)

ผลกระทบทางการเกษตรที่เกิดขึ้นจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 1-11 (พ.ศ. 2504-พ.ศ. 2559) จึงทำให้ต้องหวนกลับมามองรากฐานของระบบเกษตรดั้งเดิมของประเทศไทย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรการผลิตทางการเกษตรมุ่งที่จะพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตรภายใต้ข้อจำกัดของสภาพภูมิศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติรวมทั้งตัวเกษตรกรเองด้วย การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ที่ดิน แหล่งน้ำ ฯลฯ มุ่งให้อยู่ในสภาพที่จะมีผลต่อการเพิ่มประสิทธิภาพ การผลิตให้มากที่สุด แนวพระราชดำริที่สำคัญ คือ การที่ทรงเน้นในเรื่องของ การทดลอง ค้นคว้า และวิจัยหาพันธุ์ใหม่ๆ ทั้งพืชเศรษฐกิจ และพืชเพื่อการปรับปรุงบำรุงดิน รวมถึงพืชสมุนไพรตลอดจนการศึกษาเกี่ยวกับการป้องกันและกำจัดโรคและแมลงศัตรูพืช และแนวทางการจัดการทรัพยากรระดับไร่นาเพื่อนำให้เกษตรกรนำไปปฏิบัติได้ ราคาถูก และใช้เทคโนโลยีที่ง่าย และ ไม่สลับซับซ้อน ซึ่งเกษตรกรจะสามารถนำไปดำเนินการเองได้ และที่สำคัญ คือจะต้องเหมาะสมกับสภาพสังคมและสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้นๆ ด้วยซึ่งพระองค์ทรงมีพระราชดำริ และ พระราชกรณียกิจที่สำคัญที่เกี่ยวกับการผลิตทางการเกษตร ได้แก่ 1) ทฤษฎีการพัฒนาการเกษตรแบบ “พึ่งตนเอง” และ “เศรษฐกิจพอเพียง 2) ทฤษฎีใหม่ : แนวทางการจัดการที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตรที่ยั่งยืน และ 3) เกษตรยั่งยืนและระบบเกษตรธรรมชาติ (สุรเดช เดชคุ้มวงศ์, 2544 : 43-46)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริในการจัดการทรัพยากรระดับไร่นา เพื่อการพัฒนาการเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง (Self Reliance) มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 โดยทรงเน้นให้เกษตรกรพึ่งพาตนเองและช่วยเหลือตนเองเป็นหลักสำคัญ และมีพระราชประสงค์เป็นประการแรกคือ การทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ในด้านอาหาร ก่อน เป็นอันดับแรก เช่น ข้าว พืชผัก ผลไม้ ฯลฯ แนวพระราชดำริที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การที่ทรงพยายามเน้นมิให้เกษตรกรพึ่งพากับพืชเกษตรแต่เพียงชนิดเดียว เพราะมีความเสี่ยงที่จะเกิดความเสียหายสูงเนื่องจาก ความแปรปรวนของราคา และความไม่แน่นอน ของธรรมชาติ ทางออกคือ นอกจากจะปลูกพืช หลายชนิดแล้ว เกษตรกรควรจะต้องมีรายได้เพิ่มขึ้น นอกเหนือไปจากภาคเกษตร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นความสำคัญในการจัดการทรัพยากรระดับไร่นาในลักษณะที่จะมุ่งใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ ซึ่งจะมีความสอดคล้องกับวิธีการที่สำคัญของพระองค์อีกประการหนึ่งคือ การประหยัด ทรงเน้นความจำเป็นที่จะลดค่าใช้จ่ายในการทำมาหากินของเกษตรกรลงให้เหลือน้อยที่สุด โดยอาศัยพึ่งพิงธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญ วิธีการของพระองค์มีตั้งแต่การสนับสนุนให้เกษตรกรใช้จ่ายเรื่องปุ๋ย หรือกรณีที่ต้องใช้ปุ๋ยก็ทรงสนับสนุนให้เกษตรกรใช้ปุ๋ยธรรมชาติแทนปุ๋ยเคมีซึ่งมีราคาแพง รวมทั้งให้หลีกเลี่ยงการใช้

สารเคมีต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และคุณภาพของดินในระยะยาว ทำให้ราษฎรอยู่ในชุมชนและสภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี และมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของ “การเกษตรยั่งยืน” (ศุภมาศ พนิชศักดิ์พัฒนา, 2540 : 23-25)

จังหวัดกาฬสินธุ์มีพื้นที่ทางเกษตร 6,929 ตารางกิโลเมตร โดยแบ่งเป็นพื้นที่เกษตร ลุ่มน้ำปาว เป็นพื้นที่เกษตรที่อยู่ในระบบชลประทานของแม่น้ำปาวหรือลำน้ำปาว ซึ่งมีเขื่อนลำปาวกั้นน้ำปาว มีขนาดความจุอ่าง 1,340 ล้านลูกบาศก์เมตร เป็นเขื่อนที่เก็บน้ำเพื่อการเกษตรและป้องกันอุทกภัยของลำนํ้าชี มีพื้นที่ชลประทาน 303,400 ไร่และทั้งลำน้ำปาวและลำน้ำพานสามารถส่งน้ำเพื่อการเกษตรในฤดูฝนในพื้นที่ประมาณ 338,000 ไร่ และส่งน้ำเพื่อการเกษตรในฤดูแล้ง ในพื้นที่ประมาณ 265,000 ไร่ มีพื้นที่ลุ่มน้ำปาวครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 4,854 ตารางกิโลเมตร หรือร้อยละ 70 ของเนื้อที่ของจังหวัด พื้นที่เกษตรลุ่มน้ำชียังมีพื้นที่ประมาณ 1,687 ตารางกิโลเมตร หรือร้อยละ 24 ของเนื้อที่ของจังหวัด และพื้นที่เกษตรลุ่มน้ำชี มีพื้นที่ประมาณ 385 ตารางกิโลเมตร หรือ ร้อยละ 6 ของเนื้อที่ของจังหวัด พื้นที่เกษตรในจังหวัดกาฬสินธุ์มีการทำการเกษตรที่แตกต่างกันได้แก่ การปลูกผักในพื้นที่ลุ่มน้ำปาวเป็นแหล่งปลูกผักที่สำคัญของจังหวัด โดยเฉพาะบริเวณตำบลลำพานและตำบลเมืองกาฬสินธุ์ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ สามารถปลูกผักได้ทั้งปีเพราะมีระบบชลประทานจากเขื่อนลำปาว การปลูกอ้อย การปลูกมันสำปะหลัง ซึ่งปัจจุบันช่องทางการขายสินค้าเกษตรอินทรีย์ของจังหวัดกาฬสินธุ์ยังไม่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนส่งผลให้การสนับสนุนให้เกษตรกรแบบอินทรีย์ที่ไม่แน่นอน สร้างความไม่มั่นใจกับเกษตรกรในการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ (สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองกาฬสินธุ์. 2554 : 5-6) ดังนั้นผู้วิจัยจึง ศึกษาการตลาดด้านผลิตผลสินค้าเกษตรอินทรีย์ ด้านการกำหนดราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย และด้านการส่งเสริมการตลาด เพื่อหาแนวทางการพัฒนากลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ร่วมกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ในการเรียนรู้ร่วมกัน ส่งเสริมและแลกเปลี่ยนความรู้ในด้านการจัดการตลาดเกษตรอินทรีย์ ซึ่งจะนำไปสู่พัฒนาศักยภาพและ ความเข้มแข็งของชุมชนนำไปสู่การพึ่งตนเองของสังคม ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการตลาดของสินค้าเกษตรอินทรีย์ ด้านการกำหนดราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย และด้านการส่งเสริมการตลาด
2. เพื่อศึกษาแนวทางทางการพัฒนาตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ จังหวัดกาฬสินธุ์

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 30 คน เป็นการเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ กลุ่มผลิตผักปลอดสารพิษดอนสวรรค์ ชุมชนดอนสวรรค์ ตำบลกาฬสินธุ์ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ มีสมาชิก จำนวน 18 คน และเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้อง จำนวน 12 คน เนื่องจากเป็นกลุ่มที่น่าสนใจ โดยสมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุและสามารถพัฒนาอาชีพ สร้างรายได้ และพัฒนากลุ่ม และเป็นกลุ่มตัวอย่างที่เข้มแข็งสามารถบริหารจัดการกลุ่มจนเป็นที่ยอมรับ และที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของกลุ่มเกษตรกรและบุคคลที่สนใจ ใช้กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR)

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. แบบสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด เพื่อใช้เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งได้แก่ ข้อมูลบริบทของกลุ่ม และแนวคิดของสมาชิกกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษดอนสวรรค์ต่อการบริหารจัดการเกษตรอินทรีย์ ในด้านผลิตผลสินค้าเกษตรอินทรีย์ ด้านการกำหนดราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ด้านการส่งเสริมการตลาดของการปลูกผักปลอดสารพิษ ตรวจสอบ

เครื่องมือให้ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ และตัวแทนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องจำนวน 5 คน ปรึกษาหารือข้อเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ (Expert Verify)

2. การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการโดยการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มตัวแทนของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง และผู้เชี่ยวชาญทางวิชาการด้านการเกษตร

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ระยะที่ 1 ศึกษาบริบทกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษดอนสวรรค์ ซึ่งประเด็นในการศึกษา ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของกลุ่มฯ ข้อมูลเบื้องต้นของการตลาดเกษตรอินทรีย์

ระยะที่ 2 ศึกษาการตลาดของผลผลิตเกษตรกรกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษดอนสวรรค์ ซึ่งประเด็นในการศึกษาได้แก่ การบริหารจัดการของกลุ่มผลิตผลสินค้าเกษตรอินทรีย์ การกำหนดราคา ช่องทางการจัดจำหน่าย และการส่งเสริมการตลาด

ระยะที่ 3 จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และระดมสมองซึ่งประเด็นในการศึกษา ดำเนินการ ดังนี้ (1) ประชุมเชิงปฏิบัติการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การตลาดของกลุ่มเกษตรกรเกษตรอินทรีย์ (2) จัดการศึกษาดูงานแหล่งที่มีการบริหารจัดการในการส่งเสริมการตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ (3) การจัดประชุมเพื่อระดมความคิดเห็นเพื่อพัฒนาตลาดเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกรเกษตรอินทรีย์ และ (4) การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างทีมงานวิจัย กลุ่มเกษตรกร เครือข่ายเกษตรอินทรีย์ หน่วยงานภาครัฐ เพื่อกำหนดทิศทางการตลาดเกษตรอินทรีย์ สร้างแหล่งเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งใช้วิธีการเก็บข้อมูล ดังนี้

1) การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ การเก็บข้อมูลจากเอกสารต่างๆ เอกสาร การประชุม รายงานวิเคราะห์ บทความ วิทยานิพนธ์ และสิ่งพิมพ์ต่างๆ เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐาน

2) การเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Research) ดำเนินการดังนี้ (1) ทำการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก ประธานและสมาชิกกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษดอนสวรรค์ และสมาชิกกลุ่มฯ (2) การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อ วิเคราะห์ และ สรุปผลการดำเนินกิจกรรมปลูกผักปลอดสารพิษ การหาแนวทางบริหารจัดการด้านผลิตผลสินค้าเกษตรอินทรีย์ ด้านการกำหนดราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย และด้านการส่งเสริมการตลาด

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลด้านเนื้อหา (Content) เพื่อตรวจสอบความน่าเชื่อถือและความเที่ยงตรงของข้อมูล โดยให้กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษดอนสวรรค์ เป็นผู้วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการจัดเวทีประชุมสมาชิกกลุ่มฯ โดยการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ และนักวิชาการทางการเกษตร

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษดอนสวรรค์ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เริ่มต้นจากการรวมกลุ่มกัน ของสมาชิก จำนวน 10 คน ใช้พื้นที่ปลูกผักปลอดสารพิษ 1.5 ไร่ สมาชิกกลุ่มตกลงแบ่งและจัดสรรพื้นที่ตามความสามารถของแต่ละบุคคล จัดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนและเครือข่าย

วิสาหกิจชุมชน ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 เมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2552 โดยมีนายประจวบ อินทร์คำน้อย เป็นประธานกลุ่ม ในการดำเนินงานบริหารงานสมาชิกกลุ่มแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบตามความรู้ความสามารถและความถนัดของแต่ละบุคคล มีการกำหนดกฎระเบียบของกลุ่มอย่างชัดเจน สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาการและสร้างองค์ความรู้ในปลูกผักปลอดสารพิษ และสิ่งที่น่าสนใจคือ สมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ที่มีสุขภาพแข็งแรง และใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ มีอาชีพและมีรายได้ อีกทั้งยังสามารถสร้างเป็นแหล่งเรียนรู้ จนเป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับของจังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งมีผลการวิจัยดังนี้

1. การตลาดของสินค้าเกษตรอินทรีย์ จังหวัดกาฬสินธุ์ จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างของกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษดอนสวรรค์ และตัวแทนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ส่วนใหญ่ พบว่า การตลาดเกษตรอินทรีย์แบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ

1.1. ด้านผลิตผลสินค้าเกษตรอินทรีย์ พบว่ากลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษดอนสวรรค์ ดำเนินกิจการปลูกผักปลอดสารพิษหลายชนิด ซึ่งเป็นผักตามฤดูกาล และผักพื้นบ้านประกอบด้วย ผักคะน้า ผักกาดขาว ผักกวางตุ้ง ผักสลัด กระเพรา ผักกาดฮ่องเต้ ผักบุ้ง ต้นหอม ผักชี ข่า ตะไคร้ มีการกำหนดโซนและแมลงศัตรูพืชโดยใช้สารสกัดจากธรรมชาติที่กลุ่มผลิตขึ้นเอง

1.2. ด้านการกำหนดราคา การกำหนดราคาของผักปลอดสารพิษ มีการกำหนดราคาเป็นไปตามกลไกตามท้องตลาดโดยกำหนดราคาเท่ากับผักที่ขายทั่วไปในท้องตลาด คือมีดละ 5 - 10 บาท ซึ่งสามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 1 พื้นที่ปลูกผักของกลุ่มผักปลอดสารพิษดอนสวรรค์

1.3. ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย พบว่า มีการจำหน่ายโดยตรงระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย การนำผักใส่รถเข็นและเดินขายในชุมชน การร่วมออกร้านขายผักปลอดสารพิษตามงานต่างๆที่ทางจังหวัดกาฬสินธุ์จัดโดยทั่วไป ได้แก่ งานตลาดนัดชุมชน งานวิสาขกิจชุมชน งานตลาดนัดสีเขียว งานตลาดนัดเพื่อสุขภาพ ซึ่งทางกลุ่มมีการร่วมจำหน่ายสินค้าอยู่เป็นประจำทั้งรายสัปดาห์ และรายเดือน

1.4. ด้านการส่งเสริมการตลาด พบว่า กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษดอนสวรรค์ มีการประชาสัมพันธ์แบบบอกเล่าจากปากต่อปาก การออกร้านผ่านสื่อจากหน่วยงานภาครัฐที่ให้การสนับสนุน การจัดทำแผ่นพับเอกสาร การเผยแพร่ผ่านสื่อมวลชนท้องถิ่น อีกทั้งผู้มาเยือน และการมีกิจกรรมร่วมกับเครือข่าย ก็นับเป็นช่องทางของการประชาสัมพันธ์วิธีหนึ่งของกลุ่มฯด้วย

ภาพที่ 2 การออกร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกลุ่มผักปลอดสารพิษดอนสวรรค์

2. การพัฒนาตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่าผลจากการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อวิเคราะห์การดำเนินงาน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมจากสมาชิกกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษดอนสวรรค์ สถาบันการศึกษา ผู้เชี่ยวชาญ และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ได้แนวทางในการพัฒนาสินค้าเกษตรอินทรีย์ ดังนี้

2.1 การพัฒนาศักยภาพการบริหารกลุ่ม มีการให้ความรู้เพื่อเพิ่มทักษะและความรู้ด้านการบริหาร ได้แก่ การจัดทำบัญชีอย่างง่าย การจัดทำบัญชีครัวเรือน ภาวะผู้นำ และการนำเสนอสินค้าในรูปแบบต่างๆ ทำให้สมาชิกกลุ่มสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานได้

2.2 การพัฒนาคุณภาพดินก่อนการปลูกผัก ได้แก่การเตรียมแปลงผัก การใส่ปุ๋ย และการพรวนดิน เพื่อให้ผักที่ปลูกมีคุณภาพในการเจริญเติบโตที่ดี หน่วยงานที่ให้ความรู้ คือ สำนักงานพัฒนาที่ดิน และเกษตรอำเภอ ทำให้ผักที่ปลูกหลังการพัฒนาคุณภาพดินมีการเจริญเติบโตที่สวยงาม และมีคุณภาพที่ดีขึ้น

2.3 การทำสารสกัดไล่แมลง ใช้พืชตามธรรมชาติมาทดลองทำสารสกัดไล่แมลงและทดลองใช้ ซึ่งเน้นการวัสดุในท้องถิ่นคือสมุนไพรที่หาได้ง่าย ได้แก่ ตะไคร้หอม สะเดา ยูคาลิปตัส มะกรูด ขี้เหล็ก บอระเพ็ด เป็นต้น สามารถทำการผลิตสารสกัดไล่แมลงได้ปริมาณเพิ่มมากขึ้น และบรรจุขวดจำหน่ายเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับกลุ่มอีกทางหนึ่งนอกเหนือจากผลผลิตจากผักปลอดสารพิษ

2.4 การทำระบบน้ำแบบสปริงเกอร์ เพื่อเป็นการลดระยะเวลาการรดน้ำผักจากเดิมเป็นการรดน้ำจากน้ำปาวและรดน้ำโดยใช้ฝักบัว ซึ่งสมาชิกกลุ่มเป็นผู้สูงอายุและใช้ระยะเวลาในการรดน้ำนานถึง 2-3 ชั่วโมง/ครั้ง เมื่อทำระบบน้ำแบบสปริงเกอร์ สามารถลดระยะเวลาในการรดน้ำผัก เหลือเพียง 1 ชั่วโมง/ครั้ง และมีเวลาในการดูแลผักและกำจัดวัชพืช

ภาพที่ 3 การประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างผู้วิจัยและสมาชิกกลุ่มผักปลอดสารพิษ
ดอนสวรรค์

การอภิปรายผล

ผลการวิจัยครั้งนี้ทำให้เห็นว่า การดำเนินงานของกลุ่ม โดยสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ 43-73 ปี สามารถบริหารจัดการให้กลุ่มดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง สร้างรายได้ให้กับสมาชิกกลุ่ม เป็นแหล่งเรียนรู้ และเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับเครือข่ายผักปลอดสารพิษในจังหวัดกาฬสินธุ์

1. การตลาดของสินค้าเกษตรอินทรีย์ จากการวิจัยพบว่าในกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษดอนสวรรค์ มีการดำเนินการดังนี้

1.1. ผลิตผลสินค้าเกษตรอินทรีย์ ซึ่งจากการดำเนินงานของกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษดอนสวรรค์ ส่วนใหญ่เป็นผักที่ปลูกตามฤดูกาล และผักพื้นบ้าน ซึ่งทำให้ดูแลง่ายตามลักษณะของภูมิอากาศ จะทำให้ผักแต่ละชนิดให้ผลผลิตดี มีคุณภาพ การใช้สารสกัดไล่แมลงที่ผลิตขึ้นเอง เป็นมิตรกับทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดความสมดุลทางธรรมชาติ อีกทั้งปัจจุบันผู้บริโภคที่ใส่ใจและรักในการดูแลสุขภาพก็ให้ความสนใจผักปลอดสารพิษ ดังนั้นผลผลิตสินค้าปลอดสารพิษจึงเป็นผลิตภัณฑ์ที่ตอบสนองความต้องการของผู้ที่ด้วยการบริโภคผักเพื่อสุขภาพ ซึ่งสอดคล้องกับ Kotler Philip (1997) กล่าวคือ ผลิตภัณฑ์คือสิ่งที่เสนอขายเพื่อสนองความต้องการของลูกค้า โดยสินค้ามีคุณสมบัติที่น่าสนใจ ตรงตามความต้องการของลูกค้ามากเท่าใด ผู้บริโภคก็จะเกิดการตอบรับมากขึ้นเท่านั้น

1.2. การกำหนดราคา กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษดอนสวรรค์ ได้กำหนดราคาของผักปลอดสารพิษเป็นไปตามกลไกของท้องตลาด โดยกำหนดราคาเท่ากับผักที่ขายทั่วไปในท้องตลาด คือมีดละ 5-10 บาท ซึ่งในการกำหนดราคา ผู้บริโภคเห็นว่ามีราคาถูกและมีคุณภาพ เมื่อเปรียบเทียบปริมาณและราคาแล้ว อีกทั้งยังได้คุณภาพด้านความสด ใหม่จากแปลงผัก สร้างความพึงพอใจให้กับผู้บริโภค เป็นอย่างยิ่ง สอดคล้องกับ ธนวรรณ แสงสุวรรณและคณะ (2550)กล่าวว่า ราคาเป็นส่วนสำคัญในการตัดสินใจซื้อของลูกค้า ราคาที่ดึงดูดลูกค้าได้มากที่สุดคือ ราคาถูก เมื่อเปรียบเทียบกับปริมาณและคุณภาพของผลิตภัณฑ์ รองลงมาคือราคาที่เหมาะสมกับปริมาณและคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ดังนั้นการตั้งราคาของกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษชุมชนดอนสวรรค์ อยู่ในระดับที่เหมาะสมกับคุณภาพของผลิตภัณฑ์และศักยภาพในการซื้อของตลาดเป้าหมาย

1.3. ช่องทางการจัดจำหน่าย กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษดอนสวรรค์ มีการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์โดยตรงจากผู้ผลิตสู่ลูกค้า ในรูปแบบของการเดินขายในชุมชน การขายในที่ผลิต และการออกร้านตามเทศกาลงานต่างๆ เพื่อให้ผู้บริโภค

สามารถเลือกซื้อได้ตามความต้องการ ซึ่งสอดคล้องกับ ศิริ ภูพงษ์วัฒนา (2550) กล่าวว่า ช่องทางการจัดจำหน่ายคือกระบวนการที่ทำให้สินค้า หรือบริการไปถึงผู้บริโภคโดยวิธีการต่างๆ ซึ่งจุดเน้นที่สำคัญของการจัดจำหน่ายคือ การส่งมอบ (Delivery) สินค้า หรือบริการสู่ลูกค้า ให้ในสถานที่ถูกต้อง คุณภาพที่ถูกต้อง และให้ราคาที่เหมาะสม

1.4. การส่งเสริมการตลาด กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษดอนสวรรค์ เป็นการส่งเสริมการตลาดในรูปแบบของการประชาสัมพันธ์ การสื่อสารด้วยแผนการถ่ายทอดผลผลิตสู่กลุ่มเป้าหมาย การจัดทำแผ่นพับ การออกสื่อมวลชนท้องถิ่น การจัดสัมมนากระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเครือข่ายสินค้าเกษตรอินทรีย์ รวมถึงการบอกต่อของผู้บริโภค ทำให้ผักปลอดสารพิษที่ปลูก เป็นที่รู้จักกันในจังหวัดกาฬสินธุ์ อีกทั้งการบอกเล่าจากปากต่อปากของชุมชนและของผู้บริโภคนับเป็นช่องทางของการสื่อสารไปยังกลุ่มตลาดเป้าหมายได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับ ดารา ทีปะปาล (2550) การส่งเสริมการตลาด มีบทบาทที่สำคัญคือการติดต่อสื่อสาร ไปยังกลุ่มตลาดเป้าหมาย เพื่อให้เกิดการรับรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์เสนอขาย รวมทั้งบอกคุณค่า และ ลักษณะสำคัญอันเป็นจุดเด่น หรือจุดต่างที่เหนือคู่แข่ง เพื่อเชิญชวนให้เกิดการซื้อ หากปราศจากการส่งเสริมการตลาดที่ดีและมีประสิทธิภาพแล้ว ผลิตภัณฑ์ที่ดี หรือมีคุณภาพก็ไม่สามารถยืนหยัดในท้องตลาดได้

2. การพัฒนาตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ จังหวัดกาฬสินธุ์

จากการวิจัยด้านการตลาดของสินค้าเกษตรอินทรีย์ ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบถึงปัญหาในการดำเนินงานจึงได้จัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาการตลาดของสินค้าเกษตรอินทรีย์ด้วยการเพิ่มทักษะและให้ความรู้กับสมาชิกกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษดอนสวรรค์ ทั้งด้านทฤษฎีและการปฏิบัติได้แก่ ด้านการบัญชี ภาวะผู้นำ การพัฒนาคุณภาพดินก่อนการปลูกผัก การทำสารสกัดไล่แมลง ซึ่งเน้นการวัสดุในท้องถิ่นคือสมุนไพรที่หาได้ง่าย การทำระบบน้ำแบบสปริงเกอร์ เพื่อเป็นการลดระยะเวลารดน้ำผัก ซึ่งการฝึกทักษะและความรู้ดังกล่าว ทำให้สมาชิกกลุ่ม

เครือข่าย และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้วิธีการแก้ปัญหาของกลุ่ม สามารถนำไปปรับใช้กับบริบทของกลุ่มอื่นได้อย่างเหมาะสม ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการนำผลการวิจัยที่ได้ในด้าน การบริหารจัดการ ด้านการผลิต การตลาด ไปใช้กับเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ในจังหวัดกาฬสินธุ์
2. ควรมีการศึกษาในกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์อื่น ในด้านต่างๆที่เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเปรียบเทียบกับในท้องถิ่น หรือชุมชนอื่นมีบริบทที่แตกต่างกันใน จังหวัดกาฬสินธุ์

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์ ขอขอบคุณสมาชิกกลุ่มทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์และมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม รวมผู้เชี่ยวชาญ หน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนช่วยเหลือเป็นอย่างดี ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. สันญา เคนุมิ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไกรเลิศ ทวีกุล ที่ปรึกษางานวิจัย และคณาจารย์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยฉบับนี้ ที่มีส่วนช่วยให้การทำงานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- ณัฐกานต์ ไวยเนตร และคณะ. 2545. **ก้าวทันโรคระบาดวิทยา**. กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์ท็อป.
- ดารา ทีปะปาล. 2550. **การสื่อสารการตลาด**. กรุงเทพฯ. อมรการพิมพ์.
- ธรรวรณ์ แสงสุวรรณและคณะ. 2550. **การบริหารการตลาด**. กรุงเทพฯ. เอ็กซ์เปอร์เน็ท.
- ศักดิ์ดา ศรีนิเวศน์. 2553. **อะไรจะเกิดขึ้นถ้าการเกษตรยังมุ่งแต่ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช**. สืบค้นเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2553. แหล่งที่มา <http://www.doae.go.th/report/sukda/if.html>
- ศิริ ภู่งษ์วัฒนา. 2550. **การจัดการช่องทางการตลาด**. กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์แสงดาว.
- ศุภมาส พานิชศักดิ์พัฒนา. 2540. **ภาวะมลพิษของดินจากการใช้สารเคมี**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาปฐพีวิทยา คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองกาฬสินธุ์. 2554. **โครงการปลูกผักปลอดสารพิษ**. กาฬสินธุ์.
- สุรเดช เดชคุ้มวงศ์. 2554. **กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของพหุภาคีในการร่วมปฏิบัติการเพื่อลดการใช้สารเคมีควบคุมศัตรูพืชในจังหวัดพิจิตร**. เชียงใหม่ : สำนักงานสาธารณสุขอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่,
- Kotler, Philip. 1997. **Marketing Management : Analysis, Planning, Implementation and Control**. 9th ed. Upper Saddle River, New Jersey : Prentice-Hall, Inc.,

Translated Thai References

- Dechkhumwong, S. 2011. **Learning Process of Multilateral Operation of Chemical Pesticides Uses Reduction in Pichit Province**. Office of Sarapee District Public Health, Chaingmai Province. Chingmai.
- Panichasakpattana, S. 1997. **Condition of Soil from Chemical Uses**. Department of Pedology, Kasetsart University, Bangkok.
- Phuhongwattana, S. 2007. **Sales Distributions Management**. Sangdao Press. Bangkok.
- The Office of Agriculture of Meung District. 2011. **Organic Farming Project**. Kalasin.
- Teepapal, D. 2007. **Communicative Marketing**. Amorn Printing. Bangkok.
- Sangsuwan, T. *et al.* 2007. **Marketing Management**. Expernet Press. Bangkok.
- Sriniwet, S. 2010. **What would happen, if only focus on the uses of pesticides**. Retrieved on August 26, 2010 from <http://www.doe.go.th/report/sukda/if.html>.
- Vaiyanate. N. *et al.* 2002. **Epidemiology**. Top Press. Bangkok.